

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк „ІНДУСТРІАЛБАНК“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України

м. К и ї в
28 квітня 2021 року
№ 2-р(П)/2021

Справа № 3-95/2020(193/20)

Другий сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Головатого Сергія Петровича – головуючого,
Лемака Василя Васильовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича – доповідача,
Сліденка Ігоря Дмитровича,
Юровської Галини Валентинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк „ІНДУСТРІАЛБАНК“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Первомайського О.О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Публічне акціонерне товариство акціонерний комерційний банк „ІНДУСТРІАЛБАНК“ (далі – Товариство) звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з частиною третьою статті 13 Кодексу „не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах“.

Відповідно до частини третьої статті 16 Кодексу „суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої – п’ятої статті 13 Кодексу“.

1.1. Зі змісту конституційної скарги та інших матеріалів справи вбачається, що у грудні 2016 року Товариство звернулося до суду з позовом до Відділу урядового фельд’єгерського зв’язку Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації в місті Запоріжжі про стягнення збитків у сумі 2 749 201,39 грн. Позовні вимоги було обґрунтовано тим, що внаслідок неналежного виконання відповідачем зобов’язань за договором від 5 лютого 2010 року № 66/10, а саме „недоставленням до пункту призначення цінного відправлення оголошеною цінністю 2 749 201,39 грн., позивач поніс збитки у зазначеному розмірі“.

Судовими рішеннями першої та апеляційної інстанцій Товариству було відмовлено в задоволенні позову. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду постановою від 10 березня 2020 року касаційну скаргу Товариства залишив без задоволення та висловив позицію, відповідно до якої „намагання позивача пересилати грошові кошти способом, який прямо заборонений законом, є формою зловживання правом... Зловживання правом як таке не підлягає судовому захисту“.

1.2. На думку Товариства, частина третя статті 13, частина третя статті 16 Кодексу не відповідають вимогам частин першої, другої статті 8, частини четвертої статті 13, частин першої, четвертої статті 41, частин першої, другої статті 55, частини другої статті 58 Конституції України.

Зокрема, Товариство вважає, що застосовані в його справі судами оспорювані приписи Кодексу „не відповідають принципу верховенства права, їх зміст викладений узагальнено і абстрактно. Вони не містять жодних чітких критеріїв та/або обставин та/або умов, які підлягають установленню та оцінці судом для того, щоб кваліфікувати діяння особи (а тим більше сторони приватноправового договору) як зловживання правом“. На думку Товариства, така юридична невизначеність оспорюваних приписів Кодексу „порушує конституційне право Скаржника на власність, її непорушність та захист прав власності судом“.

Обґрунтовуючи свої твердження, Товариство посилається на Конституцію України, окремі рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, Кодекс, а також судові рішення в його справі.

2. Вирішуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Кодексу, Конституційний Суд України виходить із такого.

2.1. Згідно зі статтею 8 Основного Закону України в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша); Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга).

У частині четвертій статті 13 Конституції України зазначено, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Статтею 41 Основного Закону України встановлено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша); ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частина четверта).

Відповідно до статті 55 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша); кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга).

Згідно з частиною другою статті 58 Конституції України ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

2.2. Відповідно до юридичних позицій Конституційного Суду України, що є значущими для цієї справи:

– власність гарантує не лише права власників, а й зобов'язує, покладає на них певні обов'язки; саме про це йдеться у статтях 13 і 41 Конституції України, відповідно до яких використання власності не може завдавати шкоди людині, правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства; отже, для реалізації закріпленого в Конституції України права власності потрібні галузеві закони, які встановлюють конкретні норми використання власником належного йому майна з урахуванням інтересів усіх суб'єктів правовідносин (абзац четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002);

– Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України; норми, що передбачають вирішення спорів, зокрема про поновлення порушеного права, не можуть суперечити принципу рівності усіх перед законом та судом і у зв'язку з цим обмежувати право на

судовий захист (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002);

– „Вимогою верховенства права є дотримання принципу юридичної визначеності, що обумовлює однакове застосування норми права, недопущення можливостей для її довільного трактування.

Юридична визначеність норми права є ключовою умовою забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом“ (абзаци перший, другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 11 червня 2020 року № 7-р/2020).

2.3. Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) встановлено, що „кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення“ (перше речення пункту 1 статті 6).

Під зловживанням правом у аспекті пункту 3 статті 35 Конвенції Європейський суд з прав людини розуміє у звичайному значенні, прийнятому загальною теорією права, зокрема, факт, що володілець права здійснює його поза призначенням упереджено [рішення у справі „*Miroļubovs and Others v. Latvia*“ від 15 вересня 2009 року (заява № 798/05), § 62].

3. Оспорювані приписи Кодексу встановлюють юридичні наслідки для особи, яка, зокрема, зловживає своїми правами, а також право суду відмовити в захисті цивільного права та інтересу особи в разі встановлення судом факту такого зловживання.

Обґрунтовуючи невідповідність частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Кодексу частині першій статті 8 Конституції України, Товариство стверджує, що „зміст указаних норм викладений узагальнено та абстрактно“, а

також, що „вони не містять жодних чітких критеріїв та/або обставин та/або умов, які підлягають установленню та оцінці судом для того, щоб кваліфікувати діяння особи (а тим більше сторони приватноправового договору) як зловживання правом“.

3.1. У Конституції України зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8).

Одним зі складників принципу верховенства права є юридична визначеність.

Конституційний Суд України у Рішенні від 23 січня 2020 року № 1-р/2020 вказав, зокрема, таке: „юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа залежно від обставин повинна мати можливість орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних юридичних наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права“ (абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

3.2. Згідно з практикою Європейського суду з прав людини «Припис не може розглядатись як „право“, якщо його не сформульовано з достатньою мірою чіткості, даючи громадянину змогу регулювати свою поведінку: громадянин повинен мати змогу (отримавши при потребі відповідну пораду) передбачити – до тієї міри, що є допустимою за конкретних обставин, – наслідки, що їх може спричинити конкретна дія» [рішення у справі „*The Sunday Times v. The United Kingdom* (№. 1)“ від 26 квітня 1979 року (заява № 6538/74), § 49].

Розвиваючи цю юридичну позицію у контексті підтвердження або спростування юридичної визначеності приписів права, що надають дискрецію суб'єктам правозастосування, Європейський суд з прав людини у справах „*Malone v. The United Kingdom*“ від 2 серпня 1984 року (заява № 8991/79), § 66, „*Margareta and Roger Andersson v. Sweden*“ від 25 лютого 1992 року

(заява № 12963/87), § 75 зазначає, зокрема, таке: „Припис права, що ним дозволено діяти на власний розсуд (дискрецію), сам по собі не є таким, що є несумісним із такою вимогою, за умови, що обсяг такої дискреції та спосіб її реалізації визначено з достатньою мірою чіткості – з урахуванням правомірної (легітимної) мети щодо питання, яке є предметом розгляду, з тим, щоб особі було забезпечено належний захист від свавільного втручання“ [рішення у справі *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom* від 13 липня 1995 року (заява № 18139/91), § 37].

3.3. У Доповіді про правовладдя, схваленій Європейською Комісією „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року, CDL-AD(2011)003rev (далі – Доповідь про правовладдя), вказано, що „юридична визначеність вимагає, щоб юридичні норми були зрозумілими й точними, а також, щоб їхньою метою було забезпечення передбачності ситуацій та правовідносин“ (перше речення § 46).

3.4. Оцінюючи оспорювані приписи Кодексу в аспекті їх відповідності вимозі юридичної визначеності, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно зі статтею 4 Кодексу основу цивільного законодавства України становить Конституція України (частина перша); основним актом цивільного законодавства України є Кодекс; актами цивільного законодавства є також інші закони України, що їх ухвалено відповідно до Конституції України та Кодексу (абзаци перший, другий частини другої).

Конституційний Суд України зважає на те, що згідно з Кодексом цивільні відносини може бути врегульовано й іншими джерелами цивільного права, а саме загальними засадами цивільного законодавства (стаття 3), підзаконними актами (частини третя – шоста статті 4), договором (стаття 6), звичаєм (стаття 7), міжнародними договорами (стаття 10).

Так, на підставі аналогії права (частина друга статті 8 Кодексу) регулювання цивільних відносин здійснюється відповідно до загальних засад

цивільного законодавства, з яких виокремлюють, серед іншого, судовий захист цивільного права та інтересу, а також справедливість, добросовісність і розумність (пункти 5, 6 статті 3 Кодексу).

Таким чином, регулювання цивільних відносин ґрунтується на концепції невичерпності джерел цивільного права, оскільки в разі відсутності відповідного закону або іншого джерела права регулювання цивільних відносин здійснюється на загальних засадах цивільного законодавства.

3.5. Конституційний Суд України вважає, що застосування Кодексу та інших джерел цивільного права для регулювання цивільних відносин є можливим, насамперед, за умови чіткого та повного розуміння змісту приписів, які містяться в них.

Конституційний Суд України також бере до уваги наявність великої кількості джерел цивільного права, що перебувають між собою в складних ієрархічних (за юридичною силою) та змістових зв'язках. Тому тлумачення й подальше застосування норм будь-якого з цих джерел, зокрема Кодексу, ґрунтуються на потребі врахування юридичної сили та посутнього зв'язку між різними нормами, що містяться в Кодексі та джерелах цивільного права.

Крім того, на думку Конституційного Суду України, тлумачення та застосування судами джерел цивільного права у будь-якому разі має ґрунтуватися на таких засадах цивільного законодавства, як справедливість, добросовісність і розумність.

3.6. Конституційний Суд України враховує, що частина третя статті 13 Кодексу містить словосполучення „а також зловживання правом в інших формах“, яку учасник цивільних відносин, суд або інший суб'єкт правозастосування може розуміти як таку, що створює юридичну невизначеність в аспекті порушення вимоги передбаченості ситуацій та правовідносин, оскільки її зміст нібито чітко та однозначно не визначений.

Проте, оцінюючи доводи Товариства щодо браку юридичної визначеності частини третьої статті 13 Кодексу, Конституційний Суд України зважає на те, що цей припис, зокрема словосполучу „а також зловживання правом в інших формах“, слід тлумачити та застосовувати не відокремлено від інших приписів права, а в їх присутньому взаємозв'язку з нормами Кодексу, насамперед із тими, що містяться в його статтях 3, 12, 13. Унаслідок цього, на думку Конституційного Суду України, учасник цивільних відносин у разі потреби за допомогою відповідної консультації зможе розумно передбачити, які його дії можуть бути в подальшому кваліфіковано як недобросовісні та такі, що порушують межі здійснення цивільних прав, зокрема у формі зловживання правом, та якими можуть бути юридичні наслідки таких дій.

3.7. Оцінюючи відповідність частини третьої статті 16 Кодексу вимозі юридичної визначеності, згідно з якою суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею частин другої – п'ятої статті 13 Кодексу, Конституційний Суд України констатує, що ця норма є відсильною, тому її тлумачення та застосування іманентно потребують застосування норм Кодексу, на які є безпосереднє посилання у цьому приписі.

Застосування в Кодексі відсильної норми, на думку Конституційного Суду України, саме по собі не є порушенням вимоги юридичної визначеності.

3.8. Конституційний Суд України також ураховує, що згідно з частиною третьою статті 16 Кодексу суб'єктом правозастосування цього припису є суд, який має можливість захистити або відмовити в захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею частин другої – п'ятої статті 13 Кодексу.

В Основному Законі України визначено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55).

У цьому контексті, як вважає Конституційний Суд України, важливим є такий припис Доповіді про правовладдя: „Роль судівництва є істотно важливою в державі, заснованій на правовладді. Судівництво є гарантом справедливості –

засадничої цінності в державі, керованій правом. Українською важливо, щоб судівництво мало повноваження визначати, які з нормативних актів є застосовними та дійсними (юридично значущими) в конкретній справі, розв'язувати питання факту та застосовувати приписи права до фактичних обставин за належною, себто достатньо прозорою й передбаченою методологією тлумачення“ (§ 54).

Оцінюючи аргументи Товариства щодо юридичної невизначеності оспорюваних приписів Кодексу, Конституційний Суд України бере до уваги принцип „*jura novit curia*“ (суд знає приписи права), згідно з яким суд, розглядаючи справу, може незалежно від думок учасників спору самостійно витлумачити та застосувати приписи права.

На підставі цих міркувань Конституційний Суд України вважає, що надмірний формалізм у вимогах щодо текстуального викладу окремих приписів Кодексу або іншого акта цивільного законодавства з метою, зокрема, звуження змісту та обсягу характерних для приватного права оцінних понять або зменшення ролі суду в оцінці фактів та тлумаченні й застосуванні приписів права перестає слугувати меті забезпечення юридичної визначеності та нівелює значення правосуддя в державі, керованій правом.

Тому Конституційний Суд України, оцінюючи доводи, наведені у конституційній скарзі щодо юридичної невизначеності оспорюваних приписів Кодексу, враховує також те, що Товариство намагалось захистити свої права в судовому порядку. Проте суди, у тому числі Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України (частина третя статті 125 Конституції України), розглянувши вимоги Товариства по суті, відмовили в їх задоволенні з посиланням, зокрема, на оспорювані приписи Кодексу та не констатували, що ці приписи є нечіткими або незрозумілими.

3.9. Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані приписи Кодексу відповідають вимогам чіткості, зрозумілості,

однозначності норм права, є передбачними щодо юридичних наслідків їх застосування, тому не суперечать частині першій статті 8 Конституції України.

4. Товариство наголошує, що норми закону, в тому числі й кодифікованого акта (Кодексу), повинні відповідати Конституції України, та стверджує, що «лише в такому разі норма закону вважатиметься „правом“ у розумінні статті 8 Конституції України».

4.1. Згідно з частиною другою статті 8 Основного Закону України Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

За юридичною позицією Конституційного Суду України „законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст“ (друге речення абзацу другого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016).

З метою реалізації приписів частини другої статті 8 Конституції України та встановлення юридичної сили актів права, що регулюють цивільні відносини, статтею 4 Кодексу визначено, що основою цивільного законодавства України є Конституція України (частина перша); основним актом цивільного законодавства України є Кодекс (абзац перший частини другої).

На підставі наведеного Конституційний Суд України вважає, що оспорюваними приписами Кодексу не порушено встановленого частиною другою статті 8 Основного Закону України верховенства Конституції України, адже ці приписи не спростовують вищої юридичної сили Основного Закону України.

5. Товариство стверджує, що „стаття 41 Конституції України, окрім негативного обов’язку покладає на державу позитивний обов’язок – запровадити

таке законодавство, яке дозволяє реалізовувати всі аспекти конституційного права власності, в тому числі чітко визначає порядок розмежування між правомірними діями учасників правовідносин, установлює межі меж дії свободи договору, визначає зміст зловживань правом та правопорушення та критерії їх визначення і розмежування“.

5.1. Згідно з частиною другою статті 3 Основного Закону України „права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави“.

Конституційний Суд України констатує, що конституційний лад та за Основним Законом України правопорядок в Україні ґрунтується, зокрема, на засаді, відповідно до якої ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (частина перша статті 19).

В Основному Законі України встановлено, що власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству (друге речення частини третьої статті 13), зокрема правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі (частина сьома статті 41).

Статтею 41 Конституції України встановлено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша), а також припис щодо неможливості протиправного позбавлення права власності та непорушності права приватної власності (частина четверта).

5.2. На думку Конституційного Суду України, Кодекс як основний акт цивільного законодавства України містить низку норм, що розвивають наведені конституційні приписи та мають значення для цієї справи.

Відповідно до Кодексу особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд (частина перша статті 12); власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд (частина перша статті 319).

Іншими нормами Кодексу визначено, що особа здійснює цивільні права у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства (частина перша статті 13); власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону (частина друга статті 319).

Конституційний Суд України в аспекті розгляду цієї справи також ураховує інші приписи Кодексу: однією із загальних засад цивільного законодавства є свобода договору (пункт 3 статті 3); якщо законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом (частина п'ята статті 12); сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (частина перша статті 627).

5.3. Оцінюючи оспорювані приписи Кодексу в посутньому зв'язку з іншими його приписами в аспекті їх відповідності статті 41 Основного Закону України, Конституційний Суд України констатує, що частина третя статті 13 та частина третя статті 16 Кодексу не обмежують конституційного права власника володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю з урахуванням наявних меж здійснення права власності.

Конституційний Суд України виходить із того, що, здійснюючи право власності, у тому числі шляхом укладення договору або вчинення іншого правочину, особа має враховувати, що реалізація свободи договору як однієї із засад цивільного законодавства перебуває у посутньому взаємозв'язку з установленими Кодексом та іншими законами межами здійснення цивільних прав, у тому числі права власності. Установлення Кодексом або іншим законом меж здійснення права власності та реалізації свободи договору не суперечить

вимогам Конституції України, за винятком ситуацій, коли для встановлення таких меж немає правомірної (легітимної) мети або коли використано юридичні засоби, що не є домірними.

У зв'язку з тим, що частина третя статті 13 та частина третя статті 16 Кодексу мають на меті стимулювати учасників цивільних відносин до добросовісного та розумного здійснення своїх цивільних прав, Конституційний Суд України дійшов висновку, що ця мета є правомірною (легітимною).

5.4. Оцінюючи домірність припису частини третьої статті 13 Кодексу, Конституційний Суд України констатує, що заборону недопущення дій, що їх може вчинити учасник цивільних відносин з наміром завдати шкоди іншій особі, сформульовано в ньому на розвиток припису частини першої статті 68 Основного Закону України, згідно з яким кожен зобов'язаний не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Водночас словосполучення „а також зловживання правом в інших формах“, що також міститься у частині третій статті 13 Кодексу, на думку Конституційного Суду України, за своєю суттю є засобом узагальненого позначення одразу кількох явищ з метою уникнення потреби наведення їх повного або виключного переліку.

5.5. Частина третя статті 16 Кодексу надає суду можливість діяти на власний розсуд (дискреційно) щодо відмови в задоволенні позову за результатами розгляду справи по суті, тому цей припис, на думку Конституційного Суду України, не містить перешкод для судового захисту цивільного права та інтересу особи навіть у разі порушення нею частин другої – п'ятої статті 13 Кодексу. З цих міркувань Конституційний Суд України вважає частину третю статті 16 Кодексу домірним засобом досягнення такої мети, як стимулювання учасників цивільних відносин до добросовісного та розумного здійснення своїх цивільних прав.

5.6. З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина третя статті 13, частина третя статті 16 Кодексу не суперечать частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України.

6. Обґрунтовуючи неконституційність оспорюваних приписів Кодексу, Товариство стверджує про „незабезпечення державою рівності всіх перед законом, незабезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання“.

6.1. Згідно з Основним Законом України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання та рівність суб'єктів права власності перед законом (частина четверта статті 13).

6.2. Основним актом цивільного законодавства України є Кодекс (абзац перший частини другої статті 4 Кодексу), а його приписи, у тому числі ті, які є предметом конституційного контролю, створюють законодавче підґрунтя для належного здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав, зокрема й права власності.

6.3. На думку Конституційного Суду України, установлену в Конституції України рівність суб'єктів права власності перед законом реалізовано в Кодексі як галузевому законі, що регулює здійснення будь-яким власником належного йому права власності, іншого суб'єктивного цивільного права з урахуванням меж здійснення цих прав, визначених законом, прав та інтересів інших осіб тощо.

Конституційний Суд України вважає, що оспорювані приписи Кодексу не допускають дискримінації учасників цивільних відносин, оскільки ці приписи може бути застосовано до будь-якого учасника цивільних відносин у разі, коли він порушує межі здійснення цивільних прав, зокрема, шляхом зловживання належними йому суб'єктивними цивільними правами.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина третя статті 13, частина третя статті 16 Кодексу не суперечать частині четвертій статті 13 Конституції України.

7. Аргументуючи неконституційність оспорюваних приписів Кодексу, Товариство вважає, що „відмова особі в судовому захисту права, яке насправді порушене з підстав зловживання ним є безпосереднім втручанням у конституційне право на судовий захист“ та суперечить частині першій статті 55 Конституції України.

7.1. Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55 Конституції України).

Згідно з юридичними позиціями Конституційного Суду України:

– держава повинна повною мірою забезпечити реалізацію гарантованого статтею 55 Конституції України права кожного на судовий захист (друге речення абзацу п'ятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019);

– метою правосуддя є захист порушених, оспорюваних прав, свобод, які належать безпосередньо особі, що звертається до суду щодо їх захисту (перше речення абзацу другого підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020).

7.2. Судовий захист передбачає здійснення правосуддя з метою захисту або відновлення порушених оспорюваних прав і свобод. Право на судовий захист не є абсолютним, однак держава має забезпечити доступ до правосуддя в такий спосіб або такою мірою, щоб саму суть цього права не було порушено.

Конституційний Суд України констатує, що Товариство реалізувало своє конституційне право на судовий захист, у результаті чого йому було відмовлено в захисті цивільного права згідно з рішенням суду.

7.3. Оцінюючи частину третю статті 13, частину третю статті 16 Кодексу, Конституційний Суд України вважає, що вони не є підставою для відмови у відкритті судового провадження за позовом особи, яка, можливо, порушує межі здійснення цивільних прав. Проте суд може застосувати ці приписи під час розгляду справи по суті та відмовити в задоволенні позовних вимог. Підтвердженням цих висновків Конституційного Суду України є конституційна скарга Товариства та інші матеріали справи, згідно з якими Товариство отримало доступ до правосуддя, його справу було розглянуто по суті, зокрема Верховним Судом.

Таким чином, на думку Конституційного Суду України, Товариство у цій частині конституційної скарги намагається не стільки довести неконституційність оспорюваних приписів Кодексу, скільки висловлює незгоду з їх тлумаченням та застосуванням судами у його справі. Однак незгода з тлумаченням та застосуванням судами або іншими суб'єктами правозастосування приписів Кодексу або іншого закону України не є достатньою підставою для визнання їх такими, що суперечать частині першій статті 55 Конституції України.

8. Обґрунтовуючи невідповідність оспорюваних приписів Кодексу статті 58 Конституції України, Товариство стверджує, що внаслідок їх застосування судами відбулося „покладення юридичної відповідальності на скаржника за діяння, яке не визнається законодавством як протиправне“.

8.1. Відповідно до частини другої статті 58 Конституції України ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

«З цього конституційного припису випливає, що діяння як певне правопорушення може визнаватись тільки законом, а не будь-яким іншим нормативно-правовим актом. Такий висновок підтверджується положеннями пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України про те, що виключно законами визначаються „засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них“» (друге речення абзацу третього пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000).

8.2. Оцінюючи частину третю статті 13 та частину третю статті 16 Кодексу на відповідність приписам частини другої статті 58 Основного Закону України, Конституційний Суд України констатує, що ці приписи Кодексу не визначають дій особи як правопорушення за цивільним правом або як іншу умову для притягнення особи до цивільно-правової відповідальності. Оспорювані приписи Кодексу встановлюють для учасників цивільних відносин заборону порушувати межі здійснення цивільних прав, а також дають суду можливість відмовити в захисті цивільного права в разі порушення особою вимог частин другої – п'ятої статті 13 Кодексу. Тобто ці приписи Кодексу містять вказівку на юридичні наслідки дій особи, що їх не може бути кваліфіковано як умови, підстави або міри цивільно-правової відповідальності.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що частина третя статті 13, частина третя статті 16 Кодексу не суперечать частині другій статті 58 Конституції України.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 153 Конституції України, відповідно до статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), частину третю статті 13, частину третю статті 16 Цивільного кодексу України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**